

Az irodalom (látszat)valósága

Hiába olvassuk el akár többször is Rakovszky Zsuzsa idén megjelent regényét, a Céliát, és hiába próbálunk keresni rá mentségeket, mégis meg kell ismételnünk azt, amit az ÉS-ben Gács Anna állított még 2014-ben egy másik Rakovszky-regényről, a Szilánkokról: „alapvetően elhibázott vállalkozás”. Pedig azzal a prózával még elégedettebbek is lehettünk. A korábbi nagyregények: A kígyó árnyéka ((2002), A hullócsillag éve (2005) és a VS (2011) sikerei után a Célia – valljuk be, legalábbis azokhoz képest – gyengébben sikerült.

Talán a koncepció a felelős mindenért: egyrészt azzal, hogy a szerző a férfi főhős, a közel ötvenéves Ádám szemével és narrációjában láttatja korunk súlyos társadalmi, magánéleti problémáit, a rendszerváltás utáni értékzavar okozta traumákat; főképp a fiatalabb generáció cél nélkülségét, kiúttalanságát, életértelem- és igazságkeresését. Valójában megszokhattuk már, hogy a költő és író Rakovszky egy egyes szám első személyű narrátor mögé rejtőzik, és nem is lenne bajunk ezzel a szubjektív nézőponttal, ha jelen esetben a szerző eltalálta volna a férfikaraktert és a hozzá illő férfihangot. Ám Ádám személyisége, gondolkodásmódja, beszédstílusa közhelypanelekből van összegyúrva, és íróilag kidolgozatlan. Emiatt a szöveg egyenetlen, és a kissé infantilis, jellem-gyenge, tetteiért felelősséget nem vállaló, függetlenségéhez ragaszkodó, félművelt íróféle (afféle lektúrgyártó) értelmiségi Ádám lelkiállapotának van alárendelve. Nem beszélve arról, hogy a jelen valóságának egy szubjektív tudat mentén való ábrázolása csak egyoldalú, részleges ismeretekkel szolgálhat, így (egy ekkora horderejű tematikánál) alapvetően hiányzik a mindentudó narrátor, vagy minimum egy egyes szám 3. személyű elbeszélő. Másrészt a vázolt tematika, megspékelve a hősök megigazítására, megjobbítására irányuló didaktikus szerzői céllal, erősen behatárolja még a cselekményszöveget is.

Elhibázott már a könyv felütése, alaphangja is, az a szarkasztikus hangnem, mellyel Ádám elénk tárja magánéleti problémáit. Főképp bántó az anyja temetése körüli hercehurcának ilyenén leírása, de nem szerencsés a párkapcsolati bonyodalmak ironikus elbeszélése sem, beleértve „játékonykodását”, mellyel egy ismerőst, Zsanit lombikbébihez juttatja. A gyermek lesz majd a másik főszereplő, a címadó Célia. Ez a hangnem komolytalanná, hiteltelenné teszi a morálisnak szánt – mellesleg valóban lényeges és izgalmas – kérdéseket. Tulajdonképpen már itt, az elején eldőlt a regény minőségének sorsa. Ez a narráció, Rakovszky elbeszélésmódja (ismét Gács Annával szólva) „egyszerűen lesrófolja regényének lehetséges intellektuális tétjeit”. (ÉS, 2014. szept. 19.)

A Célia hiperbolikus, morális tanmesévé válik, melyben a szerző (igazságkeresés címén) logikátlanul, nem a dolgokban magukban rejlő igaz-

ságot keresteti hőseivel, hanem valamiféle illúziókat kergettet velük. Az amúgy is (Rakovszky kedvelt problematikája szerint) identitászavaros Céliának előbb saját magát kellett volna megismernie, felmérni képességeinek határait, hogy azután dönthessen saját sorsa felől. Célia tulajdonképpen egy előre erősen beszabályzott eseménysor egyik áldozata lesz. Valójában a regényben minden szereplő áldozat, mert miközben az élet értelmét keresik, a látszatlétbe: hamis életpótlékokba, napjaink iparszerűen üzött életmódmodelljeibe botlanak, hitpótlékként pedig a média által is megvezetett tudatmódosító szektákba. Furcsa, hogy egyedül Niki, Ádám egy fiatal tanítványa (mert hősünk angol nyelvórákat is ad) és plátói szerelme az, aki céltudatos, aki tisztában van önmagával, női vonzerejével, aki eléri célját, végül kiköt egy tévébeli valóságshow-ban, de kiszavazzák, s útja egyenesen a prostitúcióhoz vezet.

Az egyébként nagyon is valóságshow-ként ábrázolt életből sajnálatos módon épp a valóság hiányzik, valódi korfestéssel, miliórajzzal csak itt-ott találkozunk (igaz, akkor az tagadhatatlanul élvezetes, rakovszkysan komikus), mint például Zsani és Ádám utazása Földvára, de amúgy hiányzik a tárgyi környezetrajz, és szegényes, egysíkú, leegyszerűsített a szereplők jellemábrázolása. Pedig nagyon fontos lenne, hogy (például a drámai monológokban, párbeszédekben) meglegyen a lélektani hitele annak, amit a figurák képviselnek. Ez sajnos sem Ádám, sem Célia esetében nem valósul meg. Ennek eredménye lesz az a végtelenül banális és középszerű Célia-monológ, illetve tisztázó párbeszéd apa és lánya közt a regény záróakkordjaként. Ádám bölcselkedései színvonalaltalanok. Lányának adott jó tanácsai laposak, közhelyesek. Így például a következők: „[a]z életünk annyit ér, amennyi örömet ki tudunk facsarni belőle” (294), vagy: „olyasmit vársz magadtól, amire az egyes ember nem képes: hogy értelmet adj a cselekedeteidnek”. Való igaz, hogy lektűrszerzők számára ez akár csemege is lehetne, és végül is Ádám nem több annál, mégis! Ez a fajta „lélektani hitel”, amit Visy Beatrix az ÉS június 30-i számában pozitívként tüntet fel, az elbeszélés módjával leminősül, és véleményem szerint itt nem emeli feltétlenül a szerző hitelét is.

Ez a regény Jókai Anna egyik kései és félresikerült művéhez, az Éhes élethez hasonlítható túldimenzionált realitásával és furcsa irracionálisával, az elképesztő méreteket öltő ezotériájával (kozmosz asztrológia, angyalterapeuták, kristályszakértők), intellektuálisnak beállított miszticizmusával, azzal a spirituális éhséggel, mely a mű befejező textusában végleg eluralkodik. Még a bibliai allúziók, az intertextusok is rokonságot mutatnak. Ádám kissé amorális, akaratgyenge természetével aligha egyeztethető össze, hogy (rakovszkys motívumként, alkotói attribútumaként) misztikus álmokat lásson, mégpedig az Igazság Szájáról álmodjon. De ez a mohos istennőről szóló ókori történet jelentős szerephez jut a regényben, motiválja Célia Igazságkeresését is, a plázaautomaták jósnői ennek

már csak torz megjelenési formái. A Nikivel kapcsolatos bibliai reminiscenciák hamisan csengenek, főképp az Énekek éneke sorai. Ironikusnak itt aligha mondhatóak, legfeljebb megerősítik bennünk azt a véleményt, hogy Ádám szerelmi kapcsolatai courths-mahleresek, a házasságban élő Henivel való szerelmi háromszöge mindenképpen az. Szenvelgései, nyavalygásai lányregénybe illenek, beleértve fel-feltörő büntudatát is.

A regény alaptörténete majdhogynem 21. századi ponyva: Zsani, korunk szinglije kémcső segítségével Ádámtól gyermeket „fog” (egyszerűen megkéri volt iskolatársát erre a szívességre), majd el is küldi, nincs rá többé szüksége. Jóval később futnak össze újra, akkor a lánya már hétéves, és túlélte már sokféle életvezetési modellt, amikbe az anyja belevitette. A csonka családban felnövekvő lánynak nincs apaképe, neveltetéséből hiányoznak az értékteremtő és őrző normák, ösztönösen hiányolja az életét szabályzó életelveket, és már egyetemistaként fellázad. Ott akarja hagyni az egyetemet, Zsani ekkor fordul segítségért Ádámmal. Ettől fogva a történet végéig szükség van Ádám közreműködésére, mivel a lány eltűnik. Ketten nyomoznak utána, míg végül Ádámnak sikerül kapcsolatot találni Céliával, lezajlik a korábban említett nagy párbeszéd, mely után a lány végleg kilép látóterünkéből. Menthetetlenül magába szippantja egy vallási szekta.

Rakovszkyt régóta foglalkoztathatja ez a téma, ugyanis ennek a történetnek, illetve a rendszerváltás utáni értékválság bemutatásának előzménye/előképei vannak, még a lírájában is. A 2015-ben megjelent Fortepan című nagyívű önreflexiós költeményében, történelmi tablójában jelzi, hogy a rendszerváltással „[v]alaminek örökre vége” lett, „a régi térkép már használhatatlan, irányt jelezni csak a sarkcsillag marad”. A 2016-ban másodszor is kiadott A Hold a hetedik házban című kötet Mája fátyla című novellájának főhőse pedig a katartikus élethelyzet elől (Céliához hasonlóan) egy szektába menekül. Ő azonban józan belátásra jut, és kiszabadul onnan. Céliának ez már nem adatik meg. Úgy tűnik, ami egy novella keretei között megúszható: a didaktikus önreflexió, az a regénykörnyezetben (és pár év múlva) már nem lehetséges, a regény hősnője hosszú monológban magyarázza el (sokunk számára értelmetlen) döntését.

Egy recenzens, Lakner Dávid szerint a csonka családban felnövő lány identitászavara, lázadása érthető, amit különösebben nem is vitatunk. A regényben több hasonló esettel találkozunk, Ádámnak is vagy három mostohaanyja és féltestvére van. Megoldatlan társadalmi jelenséggel van dolgunk. Mégis megkérdőjelezhető az a kizárólagosság, ahogy Rakovszky presszionálja és ide juttatja hősnőjét. Ellenpéldaként említhetjük, hogy a múltban, amikor még erős kötött hagyományrendszerben nőtt fel valaki, épp azzal szemben lázadt fel. Lásd Szabó Magda Freskó című kisregényét, a református lelkész családjának tragikus történetét! De amíg a Freskó ábrázolása számunkra hiteles, addig a Céliában azt érzékeljük,

hogy a szerző szinte leblokkolja a szereplők gondolkodását, így lehetetleníti el Céliát is, hogy narrátorként megszólaljon. Eredetileg ugyanis Rakovszky kettős narrációt képzelt el, de vallomása szerint „hősnője nem tudott megszólalni”. Az okokon érdemes még eltöprengeni.

A regény szerkezetén stílusosan is érződik a kimódoltság. Szinte zavaró, hogy pontosan, oldalszámszerűen kitapinthatóak az egyes részegységek: a 72. oldalig tart Ádám múltjának ironikus hangnemben történő feltárása, és tulajdonképpen (akár egy eposzban) az enumeráció, majd visszatérve a jelenbe, egészen a 153. oldalig sémákban mutatkozik meg az élet mint valóságshow. Helyszíneként főszerephez jutnak a plázák mint szentélyek, a shoppingolás szakrális cselekedetté válik. Az Éden Klub a megváltás helye lesz, lelki gyógymódot a különböző terapeuták kínálnak. Ádám fő szórakozása a videoklipek és szexműsorok böngészése a neten vagy a tévében. Nőügyei rendezetlenek, érzelmei tisztázatlanok, tágabb családját a fentebb leírtak jellemzik. Mindezek ellenére valahogy mégis mindenkit megérintenek valamiféle metafizikai távlatok. Zsani is túljutott számos fals életvezetési próbálkozáson, jelenleg lányáért aggódik, néha az alkohol nyugtatja le. Céliáról is megtudunk ezt-azt (honnan kapta a nevét, egyetemre jár, angolból kiváló), de ezentúl semmi közelebbit. Épp ezért meglepő, hogy a 153. oldaltól eltűnik a szemünk elől. (A szerző kivonja a forgalomból?) A regény krimi jelleget ölt, Zsani és Ádám nyomoz a lány után. Ádám még halottlátóhoz is fordul, ígéri, jó apa lesz, ha lánya előkerül. A regény cselekménye a valóságshow és az irracionális remények dimenzióiban lebeg. Mindeközben a tényleges Igazságról, illetve arról, hogy miféle életértelmet keres Célia, vajmi kevés derül ki. Mintha kiüresedtek volna a fogalmak. Végso döntéséről, hogy bekeresztelkedett egy szombatot ünneplő szektába, egy véletlen találkozás után számol be apjának. A régi rendszerre emlékeztetően a szerző (helyeselhetően ironikusan) szombati „taggyűlésről”, nem istentiszteletről beszél, mintha eszmeileg azonos rugóra járna a két szervezet, az egykori párt és a mostani kisegyház. Céliát döntésétől Ádám se tudja eltántorítani, de valódi megterés helyett tudatmódosításban, teljes agymosásban lesz része.

A regényben a transzcendentális jelleg (a kor igényeként) sokféleképpen van jelen, gyakran torz formákat öltve. Meglepetésünkre a cselekmény végül majdhogynem Ádám megigazulásával zárul. Pontosabban a záró karácsonyi jelenet is inkább a szerzői intencióról árulkodik, és ráadásul közhelyes: a szeretet ünnepe kibékíthet, összehozhat, elrendezhet emberi sorsokat, még ha kis időre is. Ádám tulajdonképpen belecsöppen ebbe a furcsa szituációba: házinénije, akitől megszerezte a lakást, váratlanul hazajön az idősek otthonából, és lejátszódik egy szentimentális jelenet. Sajnos ez a zárókép is hiteltelen, a jelenet pedig több mint bohózat, burleszk.

Nem méltó ez a regény Rakovszkyhoz sem erőltetett tematikájában, sem stílusheteronómiájában, sem beszabályozott meseszövéseiben, sem

önálló életre kelni képtelen figuráival. Itt megjegyzendő: ha a szerző következetesen ironikusan ellenpontosította volna a célra törő keresést, már akkor más megítélés alá esne a regényszöveg!

De hogy a mérleg másik serpenyőjébe is tegyünk valamit, mindenképpen meg kell említenünk néhány helyzetképet, leírást, melyek azért marandóan szépek és rakovszkysak, mert négy-öt nagyszerű részlet azért található a regényben. Tulajdonképpen ezekben a részletekben csillan meg az irodalom valósága, melyekben jól működik a prózapoétika is, és természetesen a humor. Korábban már utaltunk Zsani és Ádám Földvára törtenő utazására (211–212.); realitásában is líraian megindító a következő városkép: „[I]megyünk az első útba eső aluljáróba, itt is sokan alszanak, pokrócok, lógó belű vattapaplanok, vedlett télikabátok alatt, Zsani mind egyik mellett megáll egy pillanatra... Ahogy felérünk a felszínre, szembe találjuk magunkat a templom hatalmas, sötét tömbjével. A toronyórának nincs mutatója: itt már beállt az örökkévalóság”. (251.)

Megrázó Ádám súlyos beteg apjának jellemzése a neki rendezett búcsúbulin; és feledhetetlen az idősök otthona miliórajza. Ez utóbbinak is van előképe a Fortepan című kötetből, az Otthon című vers. Érdemes a két leírást összehasonlítani! Ez esetben líra és próza tényleg teljesen egyenértékű.

Végezetül (a didaktikától kissé megfertőződve) állíthatjuk, hogy a legtöbb, amit üzenhet nekünk ez a regény, az a következő: ölbe tett kézzel akarjuk megvárni, hogy egyszer csak Valaki örökre kiszavazzon bennünket innen, ebből a valóságshow-ként is felfogható életből, világból? Igaz, tulajdonképpen ez is egy lehetséges alternatíva, még ha nem is túlzottan ígéretes.

(Rakovszky Zsuzsa: Célia, Magvető Kiadó, Budapest, 2017)

Mosonyi Kata

Angyalok városa

A különleges formátumú könyvecske a belső lényeg(ek) felfedezéséről szól. A költő benne az elmúlásra koncentrál. Az élet eltűnését hangulatok, pillanatképek formájában ábrázolja. Az embert, lírai ént az eddigi volt legszebb pillanatokkal összefüggésben eleveníti fel. Alapvetően humán beállítottságú, az ember világban nélkülözhetetlen voltát hangsúlyozza. A kialakított kapcsolatok fontossága tükröződik a versekben, mely kapcsolatok a közvetlen környezetben előforduló minden apró tárgyra, jelenségre érvényesek. Jász rátalál a világ lényegére. Impresszionisztikus megoldásai ennek a rátalálásgesztusnak a kifejezői. Ennek magába fordulva, csendesesen ad hírt. Ünnepe és öröme szinte titkosított, vagy inkább egy zárt, kiválasztott körnek szól, akik megértik ezt a lelkesedést. A szövegek halkságával, a keleti spiritualizmus kifinomultságával, a hai-